

На една пресконференция по повод на някои мои изявления колегата от „Свободна Европа“ Георги Коритаров ме пита от упор коректно ли е да изнасям в печата факти, които съм събрал като народен представител.

Отговарям му с две думи: коректно е. И запознавам аудиторията с някои факти за корупция във висшите ешелони на властта, които, ако не се появят в медийното пространство, ще потънат в забвение в папките на компетентните органи. Накрая на свой ред питам:

– Трябва ли безобразията на властта да се покриват с мълчание?

Колегата Георги Коритаров ми дава да разбере, че не е доволен нито от отговора, нито от въпроса ми. „В края на краищата всичко е въпрос на морал“ – заключава.

Тук наистина се съгласявам с него...

XVI

ИПОТЕКА ЗА ПОКОЛЕНИЯТА

Тошо Пейков: Външният дълг е голямо бреме за икономическото развитие на страната. Влияе отрицателно върху инвестирането, валутния курс и спестяванията на населението. Води до забавяне на темповете на икономическото оживление и растеж.

Венцислав Антонов: Триста банки са държатели на нашия външен дълг.

Емил Христов: Когато Тодор Живков беше председател на партийно-правителствената валутна комисия, задлъжнялостта на България спадна до четири милиарда и 120 милиона долара. Сетне, когато председател на комисията стана Георги Атанасов, а секретар Андрей Луканов (7 юли 1986 г.), дългът на България започна да расте неимоверно много, за да стигне на десет милиарда долара през 1989 г.

Размер на външния държавен дълг по години в милиарди щатски долари:

1980 г. – 4,8654

1981 г. – 4,0809

1982 г. – 3,5001

1983 г. – 3,0685
 1984 г. – 2,9229
 1985 г. – 4,1197
 1986 г. – 5,5116
 1988 г. – 9,1257
 1989 г. – 10,6569
 1990 г. – 11,0496

Константин Чакърв: Наистина има за какво да се замислят бъдещите изследователи и документалисти. Правителството, което пое управлението на България при брутен външен дълг пет милиарда долара, за четири години допусна той да нарасне до 10,5 милиарда. Но никъде в неговите годишни отчети и в статистиката по това време не ще намерим и нотка на тревога. Какво беше това? Страх? Или криене зад гърба на Тодор Живков? Мисля, че липсваше и компетентност, съчетана с комбинации и изчакване как да се оцелее в утрешния ден. След смяната на 10 ноември 1989 г. министър-председателят Георги Атанасов хвърли цялата отговорност за тежкото положение върху Тодор Живков. Спокойно и без угризение. А дългът продължаваше да расте и след 10 ноември. До февруари 1990 г. той се увеличаваше ежемесечно с 200 милиона долара, но правителството продължаваше да „блести“ с безличието си.

Димитър Езекиев: Кой ще отговори на въпроса: като се сдобихме с тези кредити, в какво ги превърнахме? При отношенията кредитор – длъжник нормално е да печелят и двете страни – едната от лихви, а другата от развитие. Натрупаният дълг какво развитие ни осигури? Какво имаме срещу тези милиарди? И защо не можем да ги изплащаме?

Андрей Луканов: Този дълг отразява общата дълбока небалансираност на икономическото развитие, особено през последните десетина години. Икономиката твърде интензивно увеличаваше своята валутоемкост без съответно развитие на възможностите за заработване на конвертируема валута. Този дълг е резултат и на привличането на значителни външни ресурси за реализиране на скъпоструващи инвестиционни проекти с недоказана ефективност, за поддържане на показни темпове, без това да води до създаване на ефективен експортен потенциал към пазарите с конвертируема валута, както и на линията за осигуряване на относителна социално-политическа стабилност на режима чрез поддържане на потребление на основните социал-

ни групи, превишаващо икономическите възможности на страната. Следователно размерът на външния дълг синтезира в себе си отрицателното въздействие на всички възпроизводствени фактори при провежданата структурна, технологична и експортна политика в рамките на общия командно-административен, неосталинистки модел на развитие и управление на икономиката.

Димитър Езекиев: Значи взимали сме кредити на поразия, без да печелим нищо от тях...

Андрей Луканов: Ние сме изяли 80 на сто от външния дълг, натрупан към края на 1989 година.

Стефан Софийански: Народът не е в състояние да изяде 10–12 милиарда долара.

Андрей Луканов: Изяли сме ги.

Стефан Софийански: Парите от външния дълг на България, натрупан до 1989 година, никога не са влизали в страната. Не се вижда нищо построено с тези средства.

Андрей Луканов: Изяли сме ги. Затова не сме създали никакви активи.

Тодор Живков: След моето сваляне започна процес на разграбване на България, на това, което три поколения българи създадоха. Изгради се организация на разграбването при двете правителства на Андрей Луканов. Разработи се детайлен план. Платено е за това. Участваха главно от БСП, но и от СДС и на американската фондация, на която е възложено да разработи програмата. От двете правителства на Луканов започна разграбването на българския народ.

Андрей Луканов: Тато днес набра наглост да ни говори по телевизията кой какво е разграбил и да ни пожелава пълна победа не знам на кого, на правешката кауза ли? Осемдесет на сто от дълга е изяден на чисто и нищо не е останало от него. Само ИПОТЕКА ЗА ПОКОЛЕНИЯТА. А 15–20 на сто са отишли за активи – добри или лоши. В „Соди“ са добри, в „Шератон“ също са добри. Другите са лоши.

Николай Койчев: Продадохме „Шератон“ на цената на едно имение в Бевърли хилс и казваме, че активите са добри. Защо трябва да продаваме на унижително ниски цени?

Андрей Луканов: Евтино продадохме „Шератон“, вярно. Това е обект за сто милиона долара. Можехме да вземем поне 50–60. А ние...

Стефан Софийски: Все пак аз питам къде са парите от външния дълг на България? Как само за една година се стопиха над два милиарда долара валутен резерв? Внуците ни трябва да знаят, дали плащат дълговете на държавата или дълговете на българската олигархия и нейните политически покровители?

Андрей Луканов: Дайте да обясним на общественото мнение, че под 50 на сто от годишните ни плащания днес са свързани със стария дълг. Над 50 на сто от годишните валутни плащания по дълга са кредити, получени след 1991 година. Димитър Попов, Филип Димитров и Любен Беров са взели няколко милиарда кредити, които са с къс срок на изплащане и с не много леки условия. И ние ги плащаме в момента. Това е проблемът!

Стефан Софийски: Аз продължавам да твърдя, че парите от външния дълг на България не са внесени в страната. Голяма част от тях е прелята в смесените външнотърговски дружества, създадени от Луканов. Друга част е лично разделена на хора, близки до БКП.

Димитър Попов: Щом получих предложение да стана министър-председател (7.XII.1990 г.), веднага поисках среща с тогавашния министър на финансите Белчо Белчев. Исках да знам какъв е финансовият статус на държавата. И той ми каза, че валутният резерв се е свел до една сума от 52–54 милиона долара. Попитах го какво е станало? Къде е отишла разликата? Защото осем месеца по-рано, когато Националната кръгла маса приключи своята дейност, резервът беше някъде около два милиарда долара. Белчо Белчев не отрече, че резервът е бил чувствително по-висок от този, който ми спомена. Той просто констатира, че парите ги няма. Впрочем ние с г-н Белчо Белчев не сме обсъждали къде точно са отишли тези пари. Тогава, доколкото си спомням, Великото народно събрание избра комисия начело с г-н Петър Корнажев, един сериозен юрист и уважавана от мен личност. Тази комисия трябваше да установи къде са отишли парите. За съжаление комисията не се справи със задачата. По-късно, когато вече станах министър-председател, възложих на министъра на финансите г-н Иван Костов и той внесе може би не сам, а с помощта на други личности и институции една докладна записка, от която се вижда, че около 350 милиона долара са направени плащания, т. е. преведени са в този период на български фирми в чужбина. Разбира се, тази сума е значително по-малка от споменатата цифра на валутния

резерв. Но е имало и други направления, където вероятно, в това съм убеден, част от този валутен резерв е бил насочван. Например при внос на стоки срещу заплащане с валута или някакви други разходи, които държавата е правила. Аз възложих на г-н Иван Костов да положи възможните усилия в рамките на Министерството на финансите да се установи къде и какви пари са отишли от валутния резерв на България. Но до края на нашия мандат той не успя да направи това. Тази задача остана и по времето на правителството на г-н Филип Димитров, но очевидно и на него не са му стигнали или време, или усилие, или възможности да установи това.

Андрей Луканов: Не се съмнявам в добронамереността на г-н Попов, с когото сме добри приятели. Но очевидно той смесва плащанията, които България е извършила в периода 1 януари – 30 март, с размера на валутния резерв. Аз ефективно приемам правителството едва на 12 февруари, т. е. аз съм министър-председател през част от периода, за който говорим. През първото тримесечие на 1990 година са извършени плащания по външния дълг в размер на около милиард и половина долара плюс лихвите по главницата. А що се отнася до парите за задграничните фирми, няма нищо нито незаконно, нито лошо, защото да продаваш навън, трябва да инвестираш в създаването на търговска, сервизна и производствена инфраструктура. Изнесените пари са официална инвестиция за създадените в чужбина български дружества с търговска цел. Такива дружества към онова време имаше около 300...

Димитър Попов: Още не е ясно как фирмите са използвали тази инвестиция. Но е ясно, че веднага след това някак организирано фалираха. И парите изчезнаха вдън земя. Това стана по време на двете правителства на Андрей Луканов. По-сетне проф. Тодор Вълчев даде да се разбере, че е намерил някаква следа. И туктаки бе зелят с помяя...

Стефан Софийски: Рано или късно истината за изчезналиите пари трябва да излезе наяве. Това засяга пряко осем милиона българи. Една целенасочена ревизия на Булбанк и на БНБ може да разкрие къде са се стопили парите. Комисията по дълга във Великото народно събрание препоръча да се направи такава ревизия. Но и досега не е направена.

Тома Жеков: Прокуратурата поиска ревизия на Булбанк във връзка със следствено дело № 1. Сформира се група от ревизори от банковия надзор. В групата имаше и един наш човек от

Министерството на финансите. Отличен специалист. Но в хода на ревизията умря. Научихме, че е получил инфаркт. И нещата зациклиха.

Камен Тошков: Една ревизия на банка не е просто нещо, дори да е тематична. Трябва да се свърже с много експерти от дейността на банката. За съжаление хората, които изпратихме в Булбанк, не бяха много опитни. Но това е човешкият материал, с който разполагаме.

Иван Костов: Трябваше да се направи ревизия още преди държавата да поеме дълга като свой, сключвайки през 1994 г. споразумение с Лондонския клуб. От 1992 година започнахме битка за пълна ревизия на Булбанк, която бе титуляр на 9/10 от външния дълг. Но срещу искането ни за ревизия се поведе епична борба.

Хараламби Анчев: В архивите на БНБ се крият тайните на изнесените милиарди.

Тодор Вълчев: В архивите на БНБ няма нищо, което може да хвърли светлина по въпроса за дълга. По-скоро истината трябва да се търси в Българската външнотърговска банка (сега Булбанк). От 1964 до 1991 година външните плащания с чужбина се извършваха чрез нея. Управлението „Валутни операции“ на БНБ се създаде чак през 1991 година. Така че, ако г-н Анчев иска да намери нещо за периода на социалистическото управление, трябва да го търси там.

Невена Гюрова: Булбанк си остава държава в държава, в която се влиза по-трудно, отколкото в Шенгенската зона. Сега обаче, когато сме решили да започнем на чисто, не бива да има свещени крави, недосегаеми за въпроси и проверки.

Джефри Сакс: Банките в България са политизирани, претъпани и лошо управляеми.

Стефан Софийански: Вече седма година не можем да се оправим с парите, които са взети от България под формата на заем през 80-те години. Това е една огромна сума и ние не я знаем къде е. Ако бяха блокирани тези пари, лесно щяхме да ги отблокираме. Но те по един безобразен начин изтекоха по пътя на рефинансирането на търговските банки, по пътя на даването на кредити, които не се връщат, и след това по пътя на реструктурирането на банковата система, която пък заличи следите от даването на тези кредити...

Емил Христов: Натрупването на външния дълг беше строго

засекретено. Състоянието на външната задължнялост никога не е обсъждано. Дори когато съм питал какво е състоянието му, не съм получавал ясен отговор.

Виктор Стефанов: Основната маса дългове България е натрупана след 1985–1986 г., не малка част от тях непосредствено през 1988–1989 г. Тогава западните кредитори са били вече наясно с намаляващата възможност на страната да обслужва външните си задължения поради отслабващата икономика. Затова са били отпускани предимно краткосрочни кредити (за рефинансиране на старите), които е трябвало да почнат да се връщат през 1990–1991 г.

Мариана Тодорова: Проблемът за натрупването на дълга е исторически, юридически, политически и всякакъв. Хората, които са давали заемите, вече не са там. Хората, които тук са ги получавали, също ги няма. Останали са институциите. Един поглед към кредитните споразумения на Българската външнотърговска банка показва, че тя е получавала заеми при по-изгодни условия, отколкото е бил кредитният рейтинг на България. А това може да означава, че е имало и политически мотиви за предоставянето на кредитите.

Чавдар Николов: Причините за натрупването на външния дълг са преди всичко структурни. Ако ги свържем и със скритото изтичане на пари през границата, ще стигнем до задграничните дружества. Осъществявани са сделки, които не са влизали нито във външнотърговската статистика, нито въобще са документално регистрирани. Съвсем не е случайно изчезването на документацията по дълга от архивите на Министерския съвет.

ХРОНОЛОГИЯ НА МОРАТОРИУМА

26 март 1990 г. – Решено е Българската външнотърговска банка да подготви телекс до банките кредиторки за временно прекратяване на плащанията на кредитите, като се покриват само лихвите по тях.

27 март 1991 г. – Българската външнотърговска банка представя проект на телекса на Андрей Луканов до банките кредиторки.

28 март 1991 г. – Среца при Андрей Луканов в Министерския съвет. В присъствието на Иван Драгневски – тогава председател на БНБ – е направена окончателна редакция на текста и късно вечерта е бил изпратен на банките кредиторки от Българската външнотърговска банка.

Мораториумът е официално обявен. Световните масмедии гръмват. За обявяването на мораториума министър-председателят не е уведомил нито Министерския съвет, нито Народното събрание.

Румен Георгиев: През нашата Литексбанк в Бейрут са „изтекли“ стотици милиони долари.

Грегори Дал*: Българските банки изнасят активите си във валута зад граница.

Чавдар Кънчев: Разговорите с мисиите на МВФ и Световната банка са показали ясно отношението им към българските банки: недоверие и неприязън. Казвам това с горчивина, няма как да преглътна засегнатото си достойнство. Проблемите с плащанията към Лондонския клуб идват от провала на България да намали за две-три години дълга си значително, което е основно изискване на всяка брейди сделка. Подписването на споразумението рязко е контрастирало с последвалата икономическа политика – липсата на структурна реформа и приватизация.

Георги Йорданов: Управляваните от Андрей Луканов правителства трябваше да организират по-безболезнен преход към свободното пазарно стопанство. Защо обърнаха гръб на производството – царичката на всяко благополучие? Защо не създадоха поне елементарни условия да се притъпи убийствената острота на външния дълг – не с мораториума на плащанията, а със стопански способности?

Емил Христов: За натрупването на големия външен дълг на България, естествено, Андрей Луканов трябва да понесе някаква отговорност.

Тодор Вълчев: Трябва да се извърши пълна ревизия на всички плащания от януари до март 1990 година, когато се стопи валутният резерв на България. Допуснато е нарушение. Плащанията не съответстват на целите на валутния резерв.

По БТА: На 22 август 1990 г. Великото народно събрание създаде комисия по въпросите на външния дълг. Участваха 21 депутати и 6 външни експерти (Стоян Александров, проф. Милчо Стоименов, Ганчо Ганчев, Чавдар Николов, Вера Ахундова, Стефан Сотиров). Комисията изготви доклад, многократно преработван и подписан окончателно на 15 май 1991 г. Поради раз-

* Представител на МВФ у нас.

пускането на Великото народно събрание не е разглеждан в пленарната зала.

ИЗ ДОКЛАДА НА КОМИСИЯТА НА ВНС

Отговорност за натрупания външен дълг носят:

1. Висшето партийно и държавно ръководство (Политбюро на ЦК на БКП, Министерският съвет и Народното събрание).
2. Държавният комитет по планирането, Министерството на икономиката и промишлеността, Министерството на външно-икономическите връзки, Министерството на финансите, стопанските министерства.
3. БНБ и Минералбанк.
4. Българската външнотърговска банка.
5. Стопанските организации.

Чудомир Александров: България не е обявявала мораториум върху външния дълг. Аз не познавам документ на правителството, с който България да е обявявала, че прекратява едностранно плащанията си.

Андрей Луканов: Да, Чудомир Александров е напълно точен от формална юридическа гледна точка. Няма правителствен акт, с който България като държава да е обявила прекратяване на плащанията. Трябва да се помни, че външните ни задължения тогава не са задължения на България като държава, а задължения на Българската външнотърговска банка. Именно Българската външнотърговска банка обявява на своите кредитори, че тя временно прекратява плащанията, и им предлага и моли, ако щете, да се започнат преговори за реструктуриране и разсрочване на нейния дълг, тъй като тя, Българската външнотърговска банка, не е в състояние да го обслужва нормално. Тоест няма никакви декларации на българското правителство в смисъл на прекратяване на плащанията.

Димитър Попов: Мен ме изненадва малко изявлението на Чудомир Александров, защото всички знаем, че такъв мораториум беше обявен. Аз много добре си спомням разговора, който имах с министъра на външните работи на Германия г-н Геншер в Давос. Той ми каза: „Вие трябва на всяка цена да сложите в един нормален статус отношенията си с вашите кредитори. Вие не можете едностранно да обявявате мораториум.“ Когато встъпих във функциите си на министър-председател на Република България, не ми бяха обяснени обстоятелствата около този

мораториум. На мен г-н Луканов не ми е предавал статута на държавното управление. Тогава държавата ни нямаше пари. В края на 90-а и началото на 91-ва година бяхме изправени пред една обстановка, при която не можехме да закупим дори животноспасяващи лекарства. Не искам да влизам в ролята на съдник. Само споделям фактите.

Жан Виденов: Според правителството основният проблем пред страната днес е огромният вътрешен и външен дълг. Неговото обслужване вече ангажира повече от половината бюджетни разходи на централната изпълнителна власт. Това е проблем не само за нас, но и за бъдещите поколения. Ако ситуацията не се подобри, има голяма вероятност да се изправим пред необходимостта през следващата година този огромен процент над 50 да бъде увеличен. Сами разбирате, че на такава база проекто-бюджетът трудно може да бъде изработен. Подобен бюджет губи своите основни характеристики, макроикономическата рамка на страната деградира напълно.

***

Изказванията на политици, икономисти, банкери и журналисти по външната задлъжнялост на страната могат да продължат до безкрайност. Колкото повече хора взимат отношение, толкова повече конците на дълга се объркват в едно неразмотаемо кълбо.

По време на едноличната власт валутните борчове на държавата се решаваха на тъмно. Сееха се какви ли не заблуди, за да не може обществото да прозре истината. Едва след 10 ноември стана ясно, че върху щията на народа е окачен камък, тежък над 10 милиарда долара.

„Новата“ власт в лицето на Андрей Луканов правеше всичко възможно да прикрива вонящите далавери с дълга. Тя отвори широко вратите на дивашкото първоначално натрупване на капитала, превръщайки републиката ни в жалка просякиня.

Наследниците на Андрей Луканов в изпълнителната власт се силеха да открият къде е заровено имането на страната, но все не им достигаха силите. Експремиерът Димитър Попов възложи на министъра на финансите Иван Костов да установи къде са изчезнали милиардите долари, получени от чуждестранните банки. Бъдещият министър-председател успя да открие само единия канал на грабителството – българските фирми в чужбина.

За останалите канали, изглежда, не му достигна воля. Той беше министър на финансите в две правителства и не може да се оплаква от липсата на време.

И Филип Димитров, и Любен Беров не успяха да размотаят обърканото кълбо. Те притуриха към борча на България нови валутни заеми.

Жан Виденов пропищя, че над 50 на сто от бюджета на държавата отива за погасяването на дълга, че това е убийствено за народа. Той засегна партийните олигарси и те започнаха да му кроят шапка.

Ренета Инджова и Стефан Софийански също се завъртяха във вихрушката на дълга. Стефан Софийански дори се зае да търси липсващите документи, издадени от чужди банки. Но удари на камък и постепенно миряса, давайки няколко утешителни интервюта по въпроса.

Остана министър-председателят Иван Костов да свърши това, което не можа да свърши като министър на финансите. Но, захапвайки кокала на цялата изпълнителна власт, той сякаш забрави за голямата българска задължениост.

Много препятствия се изпречиха на пътя на решаването на задачата.

Комисията по деформациите, ръководена последователно от главния виновник за натрупания дълг Андрей Луканов, сетне от неговата креатура Георги Пирински и най-сетне от Румен Сербезов, беше първото препятствие.

Второто препятствие беше комисията на Великото народно събрание. Нейното заключение, че „всички са виновни“, всъщност оправдава истинските виновници. (Да не забравяме поговорката: „Когато всички са виновни, не е виновен никой.“)

Третото препятствие беше следственото дело по въпроса за дълга, което продължава вече повече от десет години. То забули в мъглата на следствената тайна всички обстоятелства по дълга.

Четвъртото препятствие беше прокуратурата. Тя пък раздробя делото за икономическата катастрофа на много дела, които не завърши.

В едно изявление пред националната телевизия през 1990 г. Димитър Езекиев съобщи, че България дължи на света 19 милиарда долара. Съобщението му разбуни духовете на народните представители и един от тях поиска обяснение.

От трибуната на парламента Димитър Езекиев отвърна:

– Вярно е, че заемите ни са 11 милиарда. Но докато ги върнем, ще скочат на 19 милиарда. Прибавете лихвите и ще видите, че сметката ми е точна.

Народните представители не останаха доволни от обяснението. Но времето показва, че Димитър Езекиев е бил прав.

Тогава ние имахме собственост за десетки милиарди. Но дългът започна да я гризе и смалява. Дългът започна да гризе и новите заеми, взети от правителствата на прехода. Куриозното е, че ние вземаме заеми, за да връщаме заеми, и борчът ни стои все на едно и също ниво като спирачна течност в автомобил. Щом понамалее, веднага се „долива“ с нови кредити, за да не отиде колата ни в... реката!

Лошото е, че вече няма почти нищо читаво за продан. А само със заеми не се изплащат заеми.

Ще не ще, колкото и да се венцеслави стабилността на валутния борд, България пропада все повече в урвата на финансовата безизходица...

XVII

След публикацията „Раждането на мафията“ отношенията ми с Андрей Луканов видимо се влошават. Той е недоволен, че съм го набъркал в историята с „Акрам“. Дори дава пространно обяснение по въпроса пред Комисията по корупцията. Признава някои от посочените факти, но ги тълкува по своему.

Споделям пред Александър Лилов, че преди, по времето на плановата икономика, когато почвах някакво журналистическо разследване, почти винаги стигах до Тодор Живков и най-близкото му обкръжение. Тогава висшето партийно ръководство като че ли стоеше на дъното на всяка злина. Сега нещата сякаш странно се повтарят. Когато разследвам някаква афера, почти винаги стигам до Андрей Луканов и неговите хора. „Защо е така?“ – питам с предумишлена наивност.

Александър Лилов ми отправя проникателно замислен поглед:

– Внимавай! – предупреждава ме. – Андрей Луканов е опасен противник!

Беше време, когато гледах на Андрей Луканов като на „гла-